

YUNUS EMRE'DE “SÖZ”ÜN ÖNEMİNE DAİR

Erdoğan Boz

- Bir söz üstadı olan Yunus Emre, sözü “özlü” söylemekle birlikte bizzat “söz”ü konu alan onlarca beyit söylemiştir. O, bu beyitlerin tamamında sözün önemini belirtmekte ve söze dair dikkat çekilecek her ne varsa hemen hepsini ifade etmektedir.

“Söz” konulu beyitlerin taranmasında Fatih yazması tercih edilmiş ve yazmadaki ilk bölüm olan *Risâletü'n-Nushiyye*'den ve ardından gelen *Dîvan*'dan toplam 36 beyit alınmıştır. Beyitlerin çeviri yazıları için yapılan okumalarda Gölpınarlı (1965), Timurtaş (1980), Günay-Horata (2004), Tatcı (2008a), Tatcı (2008b), Özçelik (2012), Boz (2012), Uysal (2014) ve Babacan'dan (2017) ayrıca istifade edilmiştir.

Konu işlenirken beyitler kendi içinde tematik olarak gruplandırılmış ve önce çevri yazılı beyit verilmiş daha sonra söz konusu beyit günümüz Türkçesine aktarılmıştır. *Risâletü'n-Nushiyye*'den (RN) yapılan alıntılarda yalnızca beyit numarası, *Dîvan*'dan (Div.) yapılan alıntılarda ise şiir ve yaprak numarası verilmiştir.

Yunus Emre'de “söz”ün önemine dair beyitlerin tematik gruplandırılması şöyledir:

i. Kişi sözü önce kendine söylemelidir

Söz söylemek kolay ancak uygulamak zordur. Yunus Emre bunun farkındadır ve bu yüzden kendine seslenerek bu sözlerin gereğini önce “sen yapmalısın” der. Öteden beri en büyük sorun, kişilerin yapmadıkları veya yapamayacakları sözleri başkalarına söylemeleridir. Durum böyle olunca da sözlerin etkisi azalmakta ve söz sahibinin emeği boşa çıkmaktadır. Asıl olan söz söylemekten çok, iyi şeyler yapabilmektir.

yūnus cümle sözüñ senüñ ferīde
çü söz senüñdürür ol sen işide (RN-80)

“Yunus, senin bütün sözlerin eşsizdir; söz senin olduğu için (önce) onu sen dinlemelisin.”

niçe sözüñ varısa saña söyle
hāş u ‘ām göñlını şey’ullāh eyle (RN-81)

“Ne kadar sözüñ varsa kendine söyle; aydın ve halkın (herkesin) göñlüne Hz. Allah için bir şey yap.”

sözüm gendüzümedür nükte degül
bilüñ cān birliğı ikilikde degül (RN-248)

“Sözüm kendimedir, nükte değil; bilin, ruhun birliğı (Hz. Allah’ın birliğini kavraması) ayrılıkta (O’dan başkasında) değildir.”

farīza her kişiyeye gendü sözi
bağar gendü yolına gendü gözi (RN-509)

“Her kişi kendi sözünden sorumludur; kendi yolunu kendisi belirler.”

nice sözüñ varısa saña söyle
sañasın hağlusın [nengle] gamuñla (RN-518)

“Ne kadar sözüñ varsa kendine söyle; ayıbınla ve üzüntünle kendini haklı sanırsın.”

ii. Sözüñ aslı Allah’a aittir

Yunus Emre’ye göre söylediğı sözlerin aslı Allah’tan gelir, insan bu noktada yalnızca aracıdır. İnsan nihayetinde aciz bir kuldur, gaflet içindeki bir kişi her şeye sahip olduğunu sanabilir ancak bir anda da her şeyini kaybedebilir de. O hâlde insanın sahip olduğu her şeyin tek sahibi Allah’tır. Bunun bilincinde olan Yunus Emre, kendi sözlerini sahiplenmez ve bize bunun asıl sahibini hatırlatır.

yūnus bu sözleri çoğıl gendüzüñden elüñ yuğıl
senden ne gele bir digil çün hağdan gelür hayr u şer (Div. 18-68b)

“Yunus, bu sözleri bırak, kendinden (benliğinden) sıyrılmı; iyilik ve kötülük Hz. Allah’tan geldiğine göre söyle, senden ne gelir?”

iy sözlerüñ aşlın bilen gel di bu söz kıandan gelür
söz aşlını anlamayan şanur bu söz benden gelir (Div. 24-71b)

Ey sözlerin aslını bilen, söyle; bu söz nereden gelir? Sözüñ aslını anlamayan sanır ki bu söz benden gelir!

söz kıaradan ağıdan degül yazup okımağıdan degül
bu yürüyen hağğıdan degül hālık āvāzından gelür (Div. 24-71b)

“Sözün kaynağı yazı ve defter değil, yazıp okumak değil; şu gezip dolaşan insanlar da değil, söz Yaratıcı’dan gelir.”

söz issi sözün alur şüret toprakda kalur
her kim bu hâli bilür gendüzinden vâz gelür (Div. 13-65a)

“Sözün sahibi (Allah) sesi alır ve ten toprakta kalır; her kim bu durumu anlarsa kendinden (nefsine kapılmaktan) vazgeçer.”

düşmenler eydür baña söz dimek kıandan saña
söz dimeñ kıandan baña illâ üstâdum vardur (Div. 44-86a)

“Düşmanlar bana sorar, söz söylemek sana nereden (gelir); bana söz nereden demeyin, tabii ki Üstadım var.”

iii. Söz var kişiyi yüceltir, söz var kişiyi alçaltır

Kişi söylediği her söze dikkat etmelidir. Atalar, “Güzel söz yılanı deliğinden çıkarır.” demişler. Bu durumda güzel söz söylemek, dostça söylemek ve usturuplu söylemek çok önemlidir. Yunus Emre’ye göre kişi ağzından çıkacak sözü akıl ve mantık süzgecinden geçirip söylemelidir. Ayrıca itibarlı olmanın bir şartı da hatasız söz söylemektir.

söz [var] kıılır kayıuyı şâd söz [var] kıılır bilişi yâd
eger hırlık eger ‘ izzet her kişiyeye sözden gelür (Div. 24-71b)

“Söz var ki üzüntüyü neşeye çevirir, söz var ki dostu düşman eder; gerek aşağılık ve gerekse saygı kişiyeye sözünden gelir.”

şîrîn hıllıklar eylegil tatlu sözler söylegil
sohbetlerde yünüsü hergiz unutmayalar (Div. 50-90b)

“Güzel huylar edin, tatlı sözler söyle; Yunus’u sohbetlerde asla unutmazlar.”

keleci bilen kişinün yüzünü ağ ide bir söz
sözi bişirüp diyenün işini sağ ide bir söz (Div. 56-93b)

“Söz bilen kişinin yüzünü ak eden bir söz; sözü olgunlaştırıp söyleyenin işini sağlamlaştıran bir söz.”

kelecilerün bişirgil yaramazını şeşirgil
sözün uşıla düşürgil dimegil çağ[a] [ide] bir söz (Div. 56-94a)

“Sözlerini olgunlaştırıp kullan, yaramayanı çıkar at; sözünü akıllıca söyle, çocukça bir söz söyleme.”

aşılzâdeler nişânın eger bilmek dileriseñ
özi oğlan da olursa sözinde vebâl olmaya (Div. 5-58a)

“Eğer soylu kişilerin (mâneviyatta ileri olanların) nişanını bilmek istersen; kendisi genç (mürit) de olsa sözünde hata olmamalı.”

iv. Sözün fazlası gereksizdir

Yunus Emre'ye göre söz yeterince söylenmelidir, fazla söze gerek yoktur. Bir de anlam açıksa ve her şey belli ise söz uzatılmamalıdır. Hemen her şeyde olduğu gibi sözün de kıyası yani özü makbuldür.

ki sevdüğüñden öte menzilüñ yok
aşıl ma' nî budur söz kelecı çok (RN-36)

"Sevdiğinden öte hedefin yoktur; lâf söz çok (ancak) asıl anlam budur."

‘ ışkı seve ‘ aşık gerek ne olısar ‘ ışkdan yigrek
‘ ışkdur yire göge direk kalanı hep söz öküşi (Div.176-187b)

"Aşk seven âşık gerek, aşktan üstün ne olabilir? Aşk yere göge direktir, (geri) kalanı hep söz fazlası!"

gönüllerüñ pasını ger sileyin diriseñ
şol sözi söylegil kim ol sözün hulaşasıdır (Div.19-68b)

"Gönüllerin manevi kirini sileyim istiyorsan; söylediğin söz kısa ve öz olsun."

ya gel bildüğüñden eyit yahod bilenlerden işit
teslîmüñ ucını dutup hiç sözi uzatmayalar (Div. 50-90a)

"Gel ya bildiğini söyle veya bilenlerden dinle; sözü asla uzatma."

v. Kendini beğenmişlerin sözü ters teper

Kendini beğenmiş ve kibirli diyebileceğimiz insanların sözleri, halkın nazarında tepki çeker. İnsanlara üstten bakan ve onlara değer vermeyenlerin sözleri bir hiç hükmündedir. Karşılığı yalnızca nefrettir. Bunun yanında cahillerin sözüne de itibar edilmez.

tekebbür sözi her nireye vara
işiden la' net oğur ol habere (RN-99)

"Kibirlenme sözü her nereye ulaşırsa onu işitenler ona beddua ederler."

dürr ü cevher isteriseñ ‘ âriflere hıdmet eyle
cahil biñ söz söylerise ma' nîde mişkâl olmaya (Div. 5-58a)

"İnci ve mücevher (mânevî güzellikler) istiyorsan gönül erlerine hizmet etmelisin; cahil ne kadar söz söylerse söylesin mâneviyatta bir zerre kadar değildir."

vi. Sözün muhatabı iyilerdir, asiler değil

Yunus Emre sözün muhatabı konusunda önemli bir uyarıda bulunur. Ona göre söz, yoldan çıkmış, kötülüğü meslek ve huy edinmiş kişilere söylenmez çünkü etkisi yoktur.

hâş u ‘âm hârciye yüz yire bırak
bunuñ ğayrı hayır bu sözden ırak (RN-179)

“Aydın ve halk (da olsa) haricilere (din dışında kalan kişilere) ilgi gösterme; bunların dışındakiler hayırdadır, (o) sözümüz onlardan uzaktır.”

vii. Söz dinlemek erdem dinlememek ise başa beladır

Söz dinlemek en büyük erdemdir. Başta Allah olmak üzere, peygamber, din büyükleri, anne baba ve iyi insanların sözlerini dinlemek gerekir. Söz dinlememek ise en büyük eksikliktir ve kişinin başının belaya girmesine sebep olur. Düşmanların sözlerini dinleyip ona göre tedbir alıp hareket etmek de kişiyi sıkıntılardan kurtarır.

niçesi olısar bu iş müyesser
çü sultân sözi şındı oldı ebter (RN-231)

“Hz. Allah’ın sözünü dinlemeyenin sonu (hayır) olmaz; bundan dolayı bu iş (yaşayış) nasıl kolay olacak?”

bu düşmenlerüñün sözini dinle
aña göre yörü dirliğün eyle (RN-476)

“Bu düşmanlarının sözünü dinle; ona göre hareket et ve yaşayış tarzını belirle.”

her bir sözi tıyayıduñ ya bu ğamı yuyayıduñ
yürürken uyıyayıduñ gideyidi senden kâr u bâr (Div.18-68a)

“Her bir sözü işitseydin, bu derdi temizleseydin; yürürken uyusaydın da bu yük senden gitseydi.”

viii. Sözün muhatabı, yeri ve zamanı önemlidir

Yunus Emre’ye göre Allah’ın huzurunda sıradan sözler söylenmez, sözü itina ile seçmek gerekir. Bununla birlikte söz her kime söylenecekse muhatap dikkate alınmalı, yeri ve zamanı da buna göre ayarlanmalıdır.

söz ayruksı gerek sultân katında
kim aña lâyıķ oldur hıdmetinde (RN-239)

“Hz. Allah’ın huzurunda seçkin söz gerekir; ona layık olmak için de (O’nun) yolunda olmalıdır.”

bir kişiye söyle sözi kim ma‘niden haberi var
bir kişiye vir göñlüni cânında ‘ışķ eşeri var (Div.17-67a)

“Manadan haberi olmayan kişiye söz söyleme; ruhundan aşktan eser olmayan kişiye gönlünü verme.”

ix. Anlayışı kıt insanlar sözden anlamaz

Anlayışı kıt ve kafası çalışmayan kişilere ne söylenirse söylensin etkisi ya yoktur ya da çok azdır.

ne söz söylerise havşalası dar
ne dinse ırlığından biñ dahı var (RN-334)

“Ne söz söylerse söylesin anlayışı dardır; (onun) anlayışsızlığı hakkında ne söylense (geride) çok daha fazlası vardır.”

x. Sözün önemi anlamındadır

Sözü değerli kılan şey anlamıdır, anlam ise maddeye değil maneviyata bakar. Gönül erleri için maneviyat yüklü sözlerin değeri vardır, nefse hoş gelen zararlı sözlerden kaçınmak gerekir. Kişi maneviyat yolunda ilerlemek istiyorsa bu tür sözleri bırakmalıdır.

olur ma‘nî sözi şekkerden ırak
bulayın diriseñ sükkârı birağ (RN-469)

“Mana sözü şekerden (nefse hoş gelen şeylerden) uzaktır; (onu) elde edeyim diyorsan şekeri bırakmalısın.”

xi. Kişi doğru söz söylemeli, kötü ve gereksiz söze izin yoktur

Yunus Emre’ye göre kişi bir söz söyleyecekse bu söz doğrudan ve haktan yana olmalıdır. Doğru söz deniz dalgası gibi yayılarak doğruluğu her tarafa ulaştırır. Söyleyen ve dinleyen herkes doğruya birleşir. Bir de dedikodudan uzak durmak gerekir.

çü hağdan ğayrî sözi yoğdur ayruğ
hağı tıyan kişiler hağkıla toğ (RN-511)

“Doğrudan başka sözleri olmadığı için doğruyu duyanlar (yalnızca) doğruyla doludurlar.”

söze yol yoğdurur kim söylene boş
meger söz hağ ola hem hağ ola güş (RN-516)

“Gereksiz söylenen söze izin yoktur; söz doğru olmalı ve doğru işitilmelidir.”

niçe söyleriseñ sen hağkkı söyle
icâzet yoğdurur ayruğsı meyle (RN-517)

Sen nasıl söylersen doğruyu söyle, (doğrudan) başkasını söylemeye izin yoktur.

‘âriflerden nişân budur her gönülde hâzır ola
gendüiy teslîm eyleye sözde kıl ü kâl olmaya (Div. 5-58a)

“Gönül insanının nişanı her gönle girebilmektir; o kendisini Hz. Allah’a teslim etmiştir ve sözünde dedikodu yoktur.”

ğulı ‘l-hağ didi çalap sözi toğru diyene
bugün yalan söyleyen erte utanasıdur (Div.19-68b)

“Allah, sözü doğru söyleyene ‘doğru kul’ dedi; bugün yalan söyleyen yarın (ahirette) utanacaktır.”

xii. Başkalarının sözünden çok, kişi kendine bakmalıdır

Kişi başkalarının sözünü dinleyebilir ancak burada önemli olan kendini gözden geçirmesidir. Başkalarından öğüt alan kişinin asıl yapması gereken şey kendiyi yüzleşip yanlışlarından vazgeçmesidir. Başkalarını kınamak yerine kişinin kendi özrünü görmesi en büyük erdemdir.

koğil ayrıuk sözi sen seni gözle
senüñ şuçuñıla sen seni yüzle (RN-512)

“Sen başkasının sözünü bırak, kendini gözden geçir; kendi suçunla yüzleş.”

ko ayrıuklar sözini sen seni gü
kına ma kimseyi sen işit öğüt (RN-521)

“Baskalarının sözünü bırak, sen kendini takip et; kimseyi kınama, öğüt dinle.”

Sonuç olarak Yunus Emre, hem *Risâletü'n-Nushiyye* hem de *Dîvan*'da sözün önemini belirten birçok beyit söylemiştir. Bu beyitlerin sayısı elbette yukarıya aldıklarımız ile sınırlı değildir. Yunus Emre'nin adı geçen iki eseri ayrıntılı olarak okunduğunda söze dair farklı temalar işleyen onlarca beyit bulunacaktır.

Kaynaklar

Babacan, Vasfi, *Yunus Emre'nin Risâletü'n-Nushiyyesi ve Dîvânı*, Doruk Yayınları, İstanbul 2017.

Boz, Erdoğan, *Yunus Emre Risâletü'n-Nushiyye*, Gazi Kitabevi Yayınları, Ankara 2012.

Dilçin, Cem, *Yeni Tarama Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1983.

Gölpınarlı, Abdülbaki, *Yunus Emre Risalat al-Nushiyya ve Divan*, Eskişehir Turizm ve Tanıtma Derneği Yayınları, İstanbul 1965.

Günay, Umay-Horata, Osman, *Yunus Emre Risâletü'n-Nushiyye*, Akçağ Yayınları, Ankara 2004.

Karaman, Fikret, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını, Ankara 2006.

Özçelik, Mustafa, *Yunus Emre Risâletü'n-Nushiyye*, Karaman Valiliği Karaman Belediyesi, Ankara 2012.

Tatçı, Mustafa, *Yunus Emre Divanı (Tenkitli Metin)*, H Yayınları, İstanbul 2008a.

Tatçı, Mustafa, *Risâletü'n-Nushiyye (Tenkitli Metin)*, H Yayınları, İstanbul 2008b.

Timurtaş, Faruk Kadri, *Yunus Emre Divanı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1980.

Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yayınları, İstanbul 1991.

Uysal, İdris Nebi, *Yunus Emre Divanı*, Kesit Yayınları, İstanbul 2014.

Yeğin, Abdullah, *Yeni Lûgat*, Hizmet Vakfı, İstanbul 2001.

<https://sozluk.gov.tr/>

<http://www.lugatim.com/>